

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1.	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ	9
1.1. Визначення поняття клієнт соціальної роботи	9
1.2. Еволюція поняття «клієнт» соціальної роботи	13
1.3. Типологія клієнтів соціальної роботи	19
1.4. Професійно-етичні основи соціальної роботи з різними категоріями клієнтів	25
1.5. Поняття соціального виключення та дискримінації клієнтів. Імпауермент (наснаження) клієнтів	31
Питання для самоконтролю	41
Література до розділу	42
РОЗДІЛ 2.	
ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З КЛІЄНТАМИ РІЗНОГО ВІКУ ТА ЇХ СІМ'ЯМИ	43
2.1. Проблема вікової типологізації в соціальній роботі	43
2.2. Основні напрями діяльності соціальних працівників із вікової категорії «діти (дитина)»	48
2.3. Соціальна робота з дітьми та підлітками, що мають девіантну поведінку	51
2.4. Напрями соціальної роботи з молоддю	56
2.5. Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку та самотніми	62
Питання для самоконтролю	71
Література до розділу	72
РОЗДІЛ 3.	
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ОСОБАМИ З АЛКОГОЛЬНОЮ ТА НАРКОТИЧНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ	74
3.1. Визначення поняття залежності та співзалежності	74
3.2. Чинники формування залежності від психоактивних речовин	80
3.3. Механізм і етапи формування залежності від психоактивних речовин	88
3.4. Соціально-психологічна допомога дітям із алкозалежної сім'ї	100

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА
З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ**

3.5. Соціальна робота з алкозалежною сім'єю	107	
3.6. Напрями профілактики наркотичної залежності	114	
Питання для самоконтролю	122	
Література до розділу	125	
РОЗДІЛ 4.		
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ОСОБАМИ		
БЕЗ ВИЗНАЧЕНОГО МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ		126
4.1. Поняття, причини, типологія бездомності	126	
4.2. Соціально-правовий захист бездомних громадян в Україні	135	
4.3. Поняття бездоглядності та структура бездоглядності дітей	143	
4.4. Чинники дитячої бездоглядності	146	
4.5. Вплив бездоглядності на розвиток особистості дитини	151	
4.6. Напрямки соціальної роботи щодо попередження бездоглядності та ресоціалізації бездоглядних дітей	157	
Питання для самоконтролю	165	
Література до розділу	167	
РОЗДІЛ 5.		
СОЦІАЛЬНА РОБОТА		
З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ		170
5.1. Інвалідність як соціальне явище	170	
5.2. Правові передумови соціальної допомоги людям з обмеженими можливостями	174	
5.3. Соціальна робота з людьми з сенсорними порушеннями	176	
5.4. Реабілітація людей з особливими можливостями	187	
Питання для самоконтролю	193	
Література до розділу	193	
РОЗДІЛ 6.		
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З БІЖЕНЦЯМИ ТА ВНУТРІШНЬО		
ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ		195
6.1. Сутність понять «внутрішньо переміщені особи», «внутрішні мігранти»	195	
6.2. Правові засади соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в Україні	198	

6.3. Рівні вирішення соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб із тимчасово окупованих територій України	205
6.4. Напрями та технології соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами	217
Питання для самоконтролю	223
Література до розділу	224
РОЗДІЛ 7.	
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З УЧАСНИКАМИ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНАМИ ЇХ СІМЕЙ	225
7.1. Визначення категорії учасника бойових дій	225
7.2. Законодавча база стосовно зазначеної категорії осіб	231
7.3. Особливості соціальної роботи з учасниками бойових дій та чинники їх адаптації після повернення із зони бойових дій	237
7.4. Методи і форми соціальної роботи з учасниками бойових дій та членами їх сімей	241
Питання для самоконтролю	250
Література до розділу	251
РОЗДІЛ 8.	
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З КЛІЄНТАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЛЯ В СІМ'Ї	255
8.1. Поняття домашнього насильства, його різновиди та причини	255
8.2. Насильство в сім'ї відносно дитини, його наслідки	261
8.3. Соціально-психологічна характеристика кривдника та жертви домашнього насилля	270
8.4. Форми та методи соціальної роботи щодо протидії насильству в сім'ї	276
Питання для самоконтролю	286
Література до розділу	290
РОЗДІЛ 9.	
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ОСОБАМИ, СХИЛЬНИМИ ДО СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ	291
9.1. Поняття суїциду, ознаки і характеристика суїцидальної поведінки	291
9.2. Фактори ризику, які призводять до суїцидальної поведінки	297

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА
З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ**

9.3. Функції соціального працівника при роботі з особами, схильними до суїцидальної поведінки	301
9.4. Технології соціальної роботи з особами, які схильні до суїциду.	306
Питання для самоконтролю.	313
Література до розділу.	314
РОЗДІЛ 10.	
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЖЕРТВАМИ «ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ»	315
10.1. Торгівля людьми – визначення поняття.	315
10.2. Сутність та причини торгівлі людьми в сучасному українському суспільстві	321
10.3. Характеристика потенційної групи ризику.	328
10.4. Методи профілактики та визначення потреб потерпілих від торгівлі людьми.	331
Питання для самоконтролю.	345
Література до розділу.	346
РОЗДІЛ 11.	
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ОСОБАМИ, ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЯ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	348
11.1. Принципи соціальної роботи та правове забезпечення осіб, які повернулися з місць позбавлення волі	348
11.2. Форми і методи соціально-виховної роботи з колишніми засудженими	354
11.3. Діагностична та профілактична робота з особами, що повернулися з місць позбавлення волі	361
11.4. Соціальна допомога колишнім засудженим у ресоціалізації	364
11.5. Соціальна робота з сім'єю, щодо попередження рецидивів правопорушення	372
Питання для самоконтролю.	377
Література до розділу.	378
ДОДАТКИ	380

ПЕРЕДМОВА

В умовах соціально-політичної кризи та економічної нестабільності в яких перебуває Україна існує нагальна потреба у висококваліфікованих вітчизняних фахівцях, здатних розв'язувати комплексні проблеми в галузі соціальної роботи. Така потреба актуалізується зростанням соціальної напруги в суспільстві внаслідок окупації Криму, бойових дій в зоні ООС, що призвело до збільшення числа внутрішньо переміщених осіб, появи нових категорій і груп населення, які потребують фахової соціальної допомоги.

Відомо, що своєчасне надання кваліфікованої допомоги людині, яка опинилася в складних життєвих обставинах, може істотно вплинути на її подальший життєвий шлях, запобігти не тільки соціальної дезадаптації людини, а в деяких випадках психологічному руйнуванню, навіть до повної деградації особистості і фізичної смерті. Ефективність надання соціальної допомоги ґрунтується на специфіці соціальної роботи з клієнтами різних уразливих груп населення, із розумінням сутності їх проблеми та врахуванням вікових та індивідуальних особливостей – саме ці питання розкриваються в даному посібнику.

Представлений навчальний посібник розкриває основний зміст навчального матеріалу, передбаченого для вивчення дисципліни «Соціальна робота з різними категоріями клієнтів», яка є базовим компонентом циклу професійно-орієнтованих дисциплін у підготовці майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи. При розробці посібника ми намагалися охопити якомога більше категорій, що становлять групу ризику та потребують цілеспрямованої соціальної допомоги: розкриття змісту соціальної роботи, що пов'язана з вирішенням проблем молоді та людей похилого віку; осіб із наркотичної та алкогольної залежністю; соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, жертв «торгівлі людьми» та осіб з обмеженими можливостями; висвітлення особливостей

соціальної роботи з учасниками бойових дій та членами їх сімей, з особами, що повернулися з місць позбавлення волі; питання соціального захисту дітей і жінок які зазнали насилля в сім'ї, напрями соціальної роботи щодо попередження бездоглядності дітей. Безумовно, що обмеженість обсягу навчального посібника, не дозволила представити з належною повнотою всі категорії клієнтів соціальної роботи та всі наявні технології і методи надання їм допомоги, але це і неможливо врахуєчи безліч напрямків в рамках яких вирішуються проблеми окремої людини.

У посібнику розглядаються теоретичні засади, правове забезпечення, напрями та окремі методи і технології соціальної роботи з зазначеними категоріями клієнтів, які потребують кваліфікованої соціально-психологічної допомоги. До кожного розділу навчального посібника дібрано список додаткової літератури для поглибленого вивчення, питання для самоконтролю знань, пропонуються творчі завдання та ситуаційні задачі з метою формування практичних навичок та відпрацювання фахових компетенцій студентів. Теоретичний матеріал посібника доповнений додатками, які містять діагностичний інструментарій і методичні поради відносно роботи з окремої категорією клієнтів.

Сподіваємося, що практичні вправи, ситуаційні задачі, дискусійні питання, діагностичні методики, що подані в посібники, допоможуть не тільки усвідомленому та творчому засвоєнню теоретичних знань і формуванню фахових компетентностей студентів, а також сприятиме розвитку стійкого інтересу до навчання, професійно-особистісному становленню майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи та соціального забезпечення, здатних на високому професійному рівні розв'язувати комплексні соціальні проблеми виходячи із запиту кожного конкретного клієнта.